

Битоља као споне српске дипломатије са Македонијом, српско-македонске историјске, културне, научне, просветне, књижевне, лингвистичке, етничке, фолклорне, музичке, црквене, економске, политичке везе и прожимања, погледе угледних српских личности на Македонију и погледе угледних македонских личности на Србију.

Учесници скупова су углавном били представници македонских и српских научних установа, српске дипломате у Републици Македонији, представници државних органа Републике Македоније, Македонске академије наука и уметности и македонске црквене јерархије. Опсег тема је обухватио време од средњег века до данас. Разнородност реферата показала је суштинску блискост српског и македонског народа продубљену заједничким животом у југословенској држави и неопходност да се споне два народа негују и у раздвојеним државним оквирима. Скоро 300 поднетих реферата и објављених радова на научно-стручним скуповима *Конзулат на Република Србија во Република Македонија – Битола* од 2008. до 2016. обавезују организаторе да наставе са окупљањима.

Александар РАКОВИЋ

William J. Rust. *Eisenhower & Cambodia: Diplomacy, Covert Action, and the Origins of the Second Indochina War*. Lexington: University Press of Kentucky, 2016, 354.

Амерички политички и војни ангажман у југоисточној Азији током деценија Хладног рата засигурно представља једну од највише истраживаних тема у светској историографији, иако је и ту акценат, пре свега, био стављан на америчку политику према Вијетнаму, док су Камбоџа и Лаос често више били у сенци свог већег источног суседа. Са друге стране, историчари који су се превасходно бавили савременом историјом Камбоџе, као што су Дејвид Чендлер и Бен Кирнан, више пажње су посвећивали унутрашњим приликама у тој земљи и околностима које су довеле на власт Црвене Кмере 1975. године него што су настојали да проникну у све нијансе камбоџанске несврстане спољне политике и специфичног личног и политичког односа који је владар те земље, принц и краљ Народом Сиханук, имао са САД-ом, нарочито пре најакутније фазе Вијетнамског рата. О Камбоџи и Лаосу у периоду пре америчке војне интервенције много се мање зна у светској историографији, тако да је свака студија на ту тему више него добро дошла.

Амерички новинар Вилијам Раст већ се доказао у послу историчара кроз своје три раније студије у којима се првобитно бавио Кенедије-

вом политиком према Вијетнаму, док су нарочиту пажњу професионалне и шире публике привукле две његове скорашње књиге које су обрађивале америчку политику према Лаосу током Ајзенхауерове и Кенедијеве администрације. Књига коју овом приликом приказујемо *Eisenhower & Cambodia: Diplomacy, Covert Action, and the Origins of the Second Indochina War* представља наставак таквих истраживачких напора, а специјална пажња посвећена је политици Ајзенхауерове администрације према Камбоџи, односно описан је и анализиран, до сада мало познат, процес дипломатског и обавештајног мешања САД-а и његових савезника у унутрашње односе у тој земљи како би се коначно поткопала Сиханукова неутралистичка, односно несврстана политика. Ослањајући се на бројна документа из различитих америчких архива, као и нешто британских и француских материјала, аутор успева да реконструише читав процес спољнополитичког одлучивања у Вашингтону и представи рекације камбоџанске стране на тадашњу америчку политику. Структура књиге се састоји од пролога и епилога, као и 11 поглавља која су хронолошки устројена, тако да свако поглавље, мање-више, одговара по једној календарској години током периода 1953–1961. године. У својој елаборацији књига је више наративна, мање синкретична, али зато успева да нам представи мало позната дешавања, често до најситнијих детаља.

Како можемо видети кроз читаву ову студију, америчка спољна политика била је примарно заинтересована, чак можемо рећи и опседнута, сузбијањем комунистичког утицаја у Азији, често не обраћајући много пажње на локалну историју и националне специфичности, које су некад много више утицале на савремена дешавања од чисто идеолошког конфликта Истока и Запада. Оваква политика, заогрнута у манихејску формулу борбе светла и таме, доста је утицала да се, у многим случајевима, доносе погрешне процене и одлуке, а то се овде односило и на Камбоџу. Приметно је већ у прологу и првом поглављу да су камбоџанску борбу за независност више обликовале локалне националистичке и комунистичке снаге, као и сама краљевска кућа, него што је то био само пуки израз „мрачних“ планова који су претходно ковани у Москви и Пекингу. Док је млади краљ Сиханук настојао да вешто балансира између француске колонијалне власти, локалних националиста и комуниста, постепено принудивши Париз да прихвати аутономију и потоњу потпуну независност земље, САД се непрекидно концентрисао на питања комунистичке завере и превидео значајне могућности које су се отварале коренитим променама у Индокини. Чак је парадоксално, како наводи аутор, да је Женевска конференција, чије одлуке Сједињене Државе нису биле спремне да у потпуности поштују, била врхунац конструктивног односа између две земље.

Како аутор примећује у другом, трећем и четвртном поглављу, непосредно после стицања независности Сихануку је постало јасно да, осим у контексту борбе са комунизмом, САД није био превише заинтересован за камбоџанске жеље и потребе, што су расправе око америчке војне мисије

и војне помоћи јасно доказале. Камбоџа је желела западну војну подршку како би опстала између великих суседа, иначе америчких савезника, који су претендовали на њену територију, док су у Вашингтону такву помоћ искључиво видели као средство у борби против комунистичке инфилтрације. Како под утицајем специфичног окружења, тако и водећи се индијским и бурманским примером вођења несврстане спољне политике, Сиханук прихвата такав нови курс који му је отварао широке међународне могућности. Такве могућности су се пре свега огледале у конструктивном односу са оба блока, како би се очувала тешко стечена независност и избегло увлачење у вијетнамски конфликт, али и у блиској сарадњи са несврстаним земљама, чиме је била гарантована припадност једној много широј групи земаља које су настојале да избегну блоковске поделе. Јасан израз новог спољнополитичког курса био је и Сихануков наступ на Азијско-афричкој конференцији у Бандунгу где се не само блиско повезао са лидерима Индије и Бурме већ је успоставио пријатељски однос и са кинеским премијером Џоу Енлајем.

Међутим, све ово је било крајње неприхватљиво за Ајзенхауерову администрацију, која је на несврстаност, нарочито афро-азијску несврстаност, гледала као на један опортунистички и неморалан феномен у међународним односима који је само слабио постколонијална друштва и отварао широм врата комунистичкој субверзији. Већ током 1955. и 1956. године Сиханук се нашао под великим америчким дипломатским притиском да прихвати војно повезивање са западним блоковским структурама у југоисточној Азији и коначно одустане од несврстане политике. Све већу улогу у таквом притиску, по аутору, играли су Тајланд и Јужни Вијетнам, са којима Камбоџа није имала добре односе, као и унутрашња десна опозиција коју је представљао један од старих бораца за ослобођење Сон Нгок Тан. Зато је Сиханук 1955. абдицирао у корист оца и постао принц-премијер, како би тако, макар мало, умањио тензије у унутрашњој и спољној политици земље. Ситуација је постала још напетија у односима САД-а и Камбоџе када је Сиханук први пут посетио Кину, чиме је, по америчким званичницима, могућност појачане комунистичке инфилтрације широм Индокине била драстично повећана, иако је Сиханук добио лично уверавање од Маоа да локални комунисти и Вијетнамци неће радити против њега. Како аутор ексклузивно открива, већ током 1956. године у врху Ајзенхауерове администрације почиње озбиљно да се размишља у организовању пуча против принца, али је проблем био у томе што, по Американцима, није било одговарајуће личности од ауторитета која би могла да га замени.

Шесто, седмо, осмо и девето поглавље представљају централни и најважнији део ове књиге и баве се, до сада апсолутно непознатом, историјском епизодом организовања неуспешног преврата против Сиханука фебруара 1959, завере у којој су активно учествовале владе или појединци из Јужног Вијетнама и Тајланда, амерички обавештајци у региону, као

и припадници власти и опозиције у самој Камбоџи. Интензивна употреба обавештајних и субверзивних метода како би се изазвала промена власти у одређеним земљама била је већ добро познат манир Ајзенхауерове администрације у Ирану и Гватемали, а то је касније покушавано и у другим земљама, као нпр. на Куби. Иако аутор није успео да добије сва документа америчке владе о овом догађају, нарочито не документа Ције (CIA), већ декласификована документа из архива Стејт департмента и председничких архива ипак су омогућила да се реконструишу најважнији детаљи везани за овај догађај.

Како нам аутор указује, током 1958. године Ајзенхауер је потписао тајну директиву у којој је дозволио непосредну подршку појединцима или групама у Камбоџи које су могле да спрече даље приближавање те земље комунистичким силама, мада до данас није утврђено постојање директне председничке наредбе да се организује пуч у тој земљи. Врло је могуће да је окидач оваквих припрема, како се претпоставља у овој студији, било Сихануково дипломатско признање НР Кине, као и све жешћи пропагандни напади на америчко, јужновијетнамско и тајландско мешање у унутрашње ствари у тој земљи. Било како било, кроз ова четири поглавља можемо пратити бројна дешавања и обрте који подсећају на прави шпијунски роман, мада никада не треба сметнути са ума да се радило о стварним дешавањима, у књизи добро документованим. Можемо чак рећи да се у овом случају радило о три паралелне завере које су организовале власти у Јужном Вијетнаму и Тајланду, уз логистичку подршку америчких обавештајаца, а које је требало да се одиграју у истом тренутку. Ипак, морамо признати, како се то види и кроз ову књигу а како су показала и нека друга истраживања, често су Тајланд и Јужни Вијетнам предузимали и акције на своју руку, настојећи да америчку владу ставе пред свршен чин.

Унутар саме Камбоџе побуну је требало да подигне бивши министар унутрашњих послова Дап Чуон који се са својим трупима утврдио близу границе са Тајландом, и он је представљао централну личност ове акције, док би му споља дошла подршка у материјалу и људству из Тајланда и Јужног Вијетнама, одакле је требало да додатне побуњеничке трупе предводе стари опозиционар Сон Нгок Тан и бивши високи камбоџански дипломата Сам Сари. Амерички обавештајац у амбасади у Пном Пену Виктор Мацуи требало је да пружа логистичку подршку читавом подухвату, истовремено обезбеђујући Дап Чуону злато и радио-станицу како би успешно организовао и извео побуну. Како аутор претпоставља на основу неких сведочанстава, Мацуи је могао да има и нешто значајнију улогу у читавом подухвату, мада су то америчке власти стално одбијале да признају, указујући само како су преко својих обавештајаца настојали да одврате пучисте од непромишљене акције. Без обзира на све, Сиханук је успео да сазна за побуну преко совјетске, кинеске и француске амбасаде и извео је одлучујући контраудар којим је преврат осујећен, а Дап Чуон је убијен.

Умешаност САД-а и америчких савезника у ова дешавања била је више него очигледна за власти у Камбоџи, што се више није ни крило и често је било објављивано у локалним медијима. Иако су се америчке власти браниле изговором да су само сазнале за побуну, али да у њој нису учествовале, аутор исправно поставља питање: зашто онда нису о томе обавестили Сиханука, као што су то учиниле друге амбасаде? Да ствар буде још гора, неколико месеци касније покушан је нови атентат на Сиханука, а који су организовале јужновијетнамске власти, када је бомба убила троје људи у краљевској палати, тако да се ситуација у региону још више закомпликовала, а узајамна неслагања била су све оштрија и потпуно непредвидива. Исто тако, како често указује Раџ, неодговорни и сензационалистички наступи у медијима обе земље додатно су тровали ионако већ затегнуте односе и доприносили општој атмосфери неповерења.

Како то можемо видети кроз последња два поглавља и епилог, овај неуспели покушај преврата представљао је праву вододелницу у америчко-камбоџанским односима, догађај после кога Сиханук више никада није искрено веровао америчким дипломатама и политичарима, као ни њиховим савезницима у региону, а паралелно је настојао да ојача своју несврстану позицију, све више се приближавајући главном америчком супарнику на том простору – Кини. Иако су обе стране, кроз различите сусрете на високом нивоу, настојале да очувају изглед нормалности у билатералним односима, нудећи узајамне гаранције немешања и лојалности, свима је већ било јасно да су односи били скоро неповратно нарушени. Чак ни америчко откривање намере једног студента да убије Сиханука није било довољно да принца учини нешто склонијим америчким интересима. Истовремено, како указује ова књига, ни САД више није веровао да Сиханук нема прокомунистичке склоности, тако да се све више ослањао на проверене савезнике у региону, избегавајући чак и да пружи Камбоџи озбиљнију војну и економску помоћ коју је тражила, не желећи тако да одбије од себе Тајланд и Јужни Вијетнам. Чак ни Сиханукови напори да се изврши, по моделу Лаоса, неутрализација Камбоџе, коју би прихватиле све велике и регионалне силе, није наишла на веће разумевање Вашингтона. Зато је 1963. године дошло до скоро потпуног прекида билатералних односа када је Камбоџа одбила да даље прима било какву помоћ из САД-а.

Књига пред нама, иако званично посвећена америчкој политици према Камбоџи током Ајзенхауерове администрације, можда је још више прича о самој личности и спољној политици владара Камбоџе Нородома Сиханука, човека који је сигурно један од оних лидера који су обележили историју своје земље и читаве једне епохе. Скоро на свакој страни ове студије видимо Сиханука као вештог и предузимљивог политичара, правог родољуба, али и доста сујетног, ђудљивог и запаљивог човека, који често није био вођен било каквом идеологијом, већ само снажном жељом да сачува независност своје мале земље и очува интегритет и привилегован положај

краљевског дома. Кроз читаву ову књигу Раст успева да реконструише америчко-камбоџанске односе до најситнијих детаља, што је заиста попунило велику сазнајну брешу у нашем разумевању овог сегмента историјских дешавања у Индокини. Додатна истраживања у архивима широм света могла би још више дочарати све нијансе несврстане политике Камбоџе, где је и Југославија играла веома значајну улогу, а коју аутор, тек једном је поменувши, апсолутно превиђа. Ипак, Раст је овом студијом створио полазну тачку за сва будућа истраживања такве врсте, а могуће је да ће ова књига имати и свој хронолошки наставак, што ћемо тек видети.

Јован ЧАВОШКИ

Gregg A. Brazinsky. *Winning the Third World: Sino-American Rivalry during the Cold War*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2017, 425.

Још од почетка прве деценије 21. века тема Хладног рата у Трећем свету и кинеске улоге у том глобалном сукобу представља један од битних делова светске хладноратовске историографије. Пошто кинеско-амерички односи у Трећем свету раније нису били обрађени у једној научној студији, тиме је књига професора Универзитета Џорџ Вашингтон Грега Бразинског *Winning the Third World: Sino-American Rivalry during the Cold War* још значајнија јер тежи да, хронолошки и географски, покрије једну врло велику истраживачку област, истовремено настојећи да конфликт Исток–Запад смести у оквире све интензивнијег сукоба Север–Југ. Како се може видети кроз читаву ову студију, кинеско-америчко глобално надметање временски је покрило скоро три деценије и простирало се на три континента и, у много чему, обликовало је глобалну динамику Хладног рата. Сама књига, осим увода и закључка, састоји се и од десет хронолошких поглавља која, пратећи све фазе кинеско-америчких односа, покривају период од 20-их до 70-их година прошлог века. Нарочито је важно нагласити да се ова студија примарно заснива на архивским истраживањима која је аутор спровео у кинеским и америчким архивима, од којих су неки данас поново затворени, а то ово књигу чини још значајнијим извором информација за различите теме из дипломатске историје Кине, САД-а и земаља у развоју.

Како аутор наводи у уводном делу, радило се о интензивном и дуготрајном сукобу који је утицао на Кину да простор Афро-Азије посматра као своју најважнију политичку позорницу, док је САД такву политику ви-